

2.1.1. Značaj sakupljanja podataka o preranom napuštanju školovanja

Postoji opšta saglasnost da je, kako bi se osmislile i primenile delotvorne politike usmerene protiv ranog napuštanja školovanja, neophodno steći pravilno razumevanje obima i uzroka te pojave. Po našem mišljenju, ovo je moguće postići jedino na osnovu preciznih baza podataka, informacija i činjenica koje se odnose na sve nivoe i vrste obrazovanja. Naročito je značajno postojanje preciznih, tačnih i pouzdanih kvantitativnih podataka o broju učenika koji su prerano napustili školovanje ili su u riziku od RNŠ pošto su oni ključni za procenjivanje razmera RNŠ, a time i za osmišljavanje delotvornih preventivnih i interventnih strategija. To je jasno vidljivo i u Izveštaju Evropske Komisije pod nazivom *Smanjenje preranog napuštanja školovanja: Ključne poruke i podrška politici (Reducing Early School Leaving: Key messages and Policy Support)* iz 2013. godine, u kom su date jasne preporuke za usvajanje politika za borbu protiv RNŠ zasnovanih na podacima. Suštinska ideja Izveštaja je da politike za borbu protiv RNŠ treba da budu zasnovane na širokom spektru podataka koji se tiču ključnih faktora RNŠ među kojima su: i) uzrast u kom dolazi do prekida obrazovanja i obuke; ii) veza između RNŠ i izostajanja sa nastave; iii) uticaj pola, uspeha u školi i dostignutog nivoa obrazovanja učenika na RNŠ; iv) informacije o socio-ekonomskom položaju učenika; v) pripadnost manjinskoj zajednici ili migratorni način života i/ili matremni jezik učenika (*ibidem*).

Izveštaj između ostalog ohrabruje kreiranje sistema za sakupljanje podataka o RNŠ na državnom, regionalnom i lokalnom nivou. Lokalni i regionalni sistemi baza podataka „mogu predstavljati osnovu za odgovor na konkretnu situaciju na regionalnom ili opštinskom nivou“ (2013:16). Da bi se to omogućilo, podaci i informacije o RNŠ treba da budu dostupni svim zainteresovanim stranama u formatu koji podržava kreiranje strategija, postavljanje ciljeva i pomno praćenju razvoja situacije. U vezi sa tim, treba uzeti u obzir i nekoliko uslova koji moraju biti zadovoljeni. Kao prvo, relevantne podatke treba prijavljivati na vreme i dovoljno često, jer prijava podataka samo na godišnjem nivou može biti nedovoljna za blagovremeno reagovanje. Drugo, lični podaci treba da budu zaštićeni i njihovo sakupljanje treba da bude izvedeno u skladu sa zahtevima za zaštitu podataka koje postavlja svaka od država. Treće, (zbirni) podaci treba da budu transparentni jer otvorenost može da bude korisna u podsticanju saradnje između državnog, regionalnog, lokalnog i školskog nivoa i može biti okidač za inicijative i akcije vezana za RNŠ. Četvrto, prijavljivanja podataka treba da bude prilagođeno svakoj pojedinačnoj školi i njenim potrebama; važno je da se školama omogući jednostavno prijavljivanje podataka u lako pristupačnom formatu. Peto, sakupljanje i analiza podataka treba da budu osnova za iznalaženje konkretnih mera kao i pomoć lokalnim vlastima, zainteresovanim stranama i školama (naročito onima sa visokom stopom RNŠ), da kontinuirano unapređuju svoju praksu.

2.3.2. Upoznavanje sa mehanizmom

Kao što smo već naveli, ažurno i precizno sakupljanje podataka i vođenje evidencije od ključne je važnosti za puno razumevanje složenih uzroka i dinamike RNŠ, kao i za kreiranje i sprovođenje delotvornih preventivnih i interventnih strategija. Zbog toga sveobuhvatni pristup škole (SPŠ), kao model za smanjenje i borbu protiv RNŠ, uključuje poseban sistem prikupljanja podataka i praćenja pod nazivom mehanizam ranog upozoravanja (MRU ili prosto mehanizam).

Šire govoreći, MRU je alat koji pomaže školskom osoblju da prati rizik od RNŠ među učenicima i, ukoliko je neophodno, preduzme hitne mere u kritičnim situacijama, kao i da iznađe delotvorne *ad hoc* odgovore u slučaju da je učenik već napustio školu. Osim ove njegove preventivne i interventne uloge, mehanizam čuva raniju evidenciju omogućavajući nastavnicima da steknu uvid u razvoj socio-kulturnog položaja učeničke populacije i razviju bolje strategije za podsticanje upisa na svim nivoima obrazovanja.

MRU se sastoji od tri međusobno povezane komponente:

- 1) Mehanizam se zasniva na matrici procene rizika koja predstavlja sveobuhvatnu shemu za procenjivanje rizika od RNŠ. U njoj se faktori RNŠ najčešće proučavani u naučnoj literaturi kombinuju sa faktorima specifičnim za lokalni okvir Južne Srbije, sa naročitim osvrtom na ruralne oblasti, siromašna naselja i životne i radne navike u romskoj zajednici.
- 2) Mehanizam funkcioniše kao platforma za praćenje, odnosno lako upotrebljiva softverska aplikacija koja omogućava školama da vode evidenciju obrazovnog i socijalnog profila učenika i da redovno prate njihove eventualne izostanke, školski uspeh i stepen socijalizacije. Štaviše, aplikacija podrazumeva i sistem prijavljivanja putem koga nastavnici mogu da istaknu kritične slučajeve i tako prate učenike za koje je procenjeno da su u najvećem riziku od RNŠ.

MRU je softverska aplikacija kreirana tako da njena instalacija bude jednostavna a upotreba intuitivna. Sve što je potrebno je jedan računar i osnovni nivo poznavanja rada na računaru, tako da, u principu, svaki zaposleni može da je koristi bez naročitih poteškoća. Aplikacija je kreirana tako da radi u okviru besplatnog softvera (*Libreoffice Base*) koji je slobodno dostupan za daunloadovanje¹ i može se instalirati na svaki operativni sistem, a sve kako bi se obezbedila puna kompatibilnost i minimizovao finansijski trošak. MRU mogu da koriste jedna ili više nadležnih osoba koje za to zaduži i ovlasti uprava škole. Idealni kandidati za ovu ulogu su učitelji, nastavnici, školski psiholozi i pedagozi ili drugo školsko osoblje koje vodi aktivnosti u kojima učestvuju učenici.

2.3.3. Kako mehanizam funkcioniše u praksi?

Da bi MRU funkcionisao pravilno, osoba nadležna za upravljanje MRU-a treba da ispuni sledeće zadatke:

1. Kreiranje Registra učenika na početku školske godine;
2. Redovno prijavljivanje svih kritičnih slučajeva kroz Sistem za prijavljivanje;
3. Praćenje situacije preko automatski generisanog Izveštaja o riziku od osipanja
4. Vođenje evidencije o aktivnosti MRU kroz Dnevnik.

¹ Libreoffice se može daunloadovati na adresi: <http://www.libreoffice.org/download/download/>

U tekstu koji sledi svaki od ovih koraka biće detaljno objašnjen i razmotren.

Kako bi se garantovala zaštita i poverljivost ličnih podataka, sve informacije o učenicima se čuvaju isključivo na školskom računaru na kom je instaliram MRU. Podaci se ne dele niti šalju trećoj strani bez prethodnog odobrenja uprave škole.

Preliminarni korak: kreiranje Registra učenika

Na početku školske godine nadležna osoba određena od strane uprave škole, unosi lične podatke svih upisanih učenika u Registar učenika putem posebnog elektronskog obrasca uključenog u MRU aplikaciju. U zavisnosti od ukupnog broja učenika, ovaj korak može biti manje ili više vremenski zahtevan. U svakom slučaju, kreiranje Registra učenika je preduslov za dobro funkcionisanje MRU. Pored toga, Registar (ukoliko je precizno popunjen) može da predstavlja odličnu digitalnu zamenu za klasični dnevnik u papirnom obliku.

Za svakog/u učenika/cu u Registar treba da budu uneseni sledeći podaci:

- Ime i prezime
- Godina rođenja
- Pol
- Nacionalna/etnička pripadnost (uključujući i opciju *neizjašnjen/a*)
- Razred u koji je učenik/ca trenutno upisan/a

Pored toga, u Registru postoji mogućnost da se evidentiraju eventualni problemi koji učenik ima (ili je imao) u vezi sa uspehom, pohađanjem i /ili socijalizacijom u odeljenju tokom prethodnih godina. Ukoliko prijavi takav slučaj, od nadležnog lica će se dalje zahtevati da opiše socio-ekonomski položaj domaćinstva u kom učenik/ca živi tako što će izabrati jednu od mogućih opcija datih u sledećem spisku:

1. Učenik/ca dolazi iz materijalno ugrožene porodice ili domaćinstva;
2. Učenik/ca je iz porodice koja povremeno odlazi iz mesta stanovanja (npr. u potrazi za sezonskim poslovima ili radi traženja azila u inostranstvu);
3. Učenik/ca je smešten u hraniteljskoj porodici
4. Učenik/ca živi u udaljenom ili izolovanom naselju i putuje sam do škole;
5. Učenik/ca je iz disfunkcionalne porodice (loši porodični odnosi, fizičko ili psihičko nasilje, i slično);

Ove opcije odgovaraju glavnim faktorima rizika koji su, na osnovu gorepomenute matrice procene rizika, bili prepoznati kao najznačajniji predznaci RNŠ u lokalnom kontekstu u kom je MRU prvo bio implementiran (u Knjaževcu, Prokuplju i selu Crvena Reka). Na kraju, nadležna osoba može upisati dodatne informacije koje ona smatra relevantnim za uključivanje u profil učenika u svrhu praćenja

rizika od RNŠ, kao što su, na primer, posebni biografski podaci, eventualni zdravstveni problemi i druge različite okolnosti.

Slika 7 data dalje u tekstu predstavlja mogući primer elektronskog formulara za kreiranje elektronskog Registra. U gornji deo formulara unose se lični podaci učenika, u srednjem delu se kompletira profil učenika prijavljivanjem eventualnih problema koji se tiču uspeha, pohađanja nastave i socijalizacije sa ostalim učenicima. U donjem delu formulara data je lista poznatih faktora rizika među kojima će odgovorno lice odabrati one koji najbolje opisuju specifičnu situaciju i okolnosti u kojima se nalazi učenik.

Formular za popunjavanje registra učenika/ca

Uputstvo
Na početku školske godine se unose podaci za sve učenike/ce. Formular se popunjava posebno za svakog učenika. Kada je gotov unos podataka za jednog/u učenika/cu, potrebno je kliknuti "Unesi u Registar". Nakon toga je moguće početi unos za sledećeg učenika. Popunjavanje može da se prekine i nastavi u bilo kom trenutku, jer se već uneseni podaci automatski čuvaju.

Lični podaci učenika/ce:

Razred	Ime	Prezime	Pol	Godište	Nacionalna pripadnost
5. razred	Petar	Popović	muško	2006.	srpska

Da li je učenik/ca tokom prethodne školske godine imao/la problema sa uspehom, pohađanjem i/ili socijalizacijom? Označite sve odgovarajuće stavke (ukoliko je to primenljivo):

- učenik/ca je imao/la delimično zadovoljavajući ili loš uspeh
- njegovo/njeno pohađanje je bilo neredovno
- učenik/ca je imao/la problema u socijalizaciji sa ostalim učenicima

Opišite socijalni status učenika/ce (ukoliko je poznat) označavajući sve odgovarajuće stavke:

- učenik/ca je iz materijalno ugrožene porodice
- učenik/ca je iz porodice koja povremeno odlazi iz mesta stanovanja (npr. radi traženja azila ili sezonskih poslova)
- učenik/ca je smešten/a kod hraniteljske porodice
- učenik/ca živi u udaljenom ili izolovanom naselju i putuje sam/a do škole
- učenik/ca je iz disfunkcionalne porodice (loši porodični odnosi, fizičko ili psihološko nasilje i sl.)

Dodatna zapažanja (ako ih ima): Učenik je imao zdravstvenih problema.

Unesi u Registar

Slika 7 Primer elektronskog formulara za kreiranje Registra učenika

Upotreba mehanizma: Sistem za prijavljivanje

Pošto je formiranje Registra učenika završeno, mehanizam može da ispuni svoju ulogu platforme za praćenje uspeha, redovnosti pohađanja nastave i socijalizacije učenika sa ciljem otkrivanja i moguće prevencije rizika od RNŠ. Ova komponenta mehanizma se zove Sistem za prijavljivanje. Tokom cele školske godine nadležna osoba će, kroz Sistem za prijavljivanje, prijavljivati sve kritične ili problematične situacije koje bi mogle nagovestiti da je određeni učenik u riziku od PNŠ. Te situacije uključuju produženo i neopravdano izostajanje iz škole, iznenadani ili neočekivani pad uspeha u savladavanju gradiva i probleme u socijalizaciji sa ostalim učenicima iz razreda i/ili sa nastavnim osobljem. Prijavljivanje se vrši putem posebnog elektronskog formulara uključenog u MRU aplikaciju, kroz sledeće korake:

1. Odabir učenika/ce za kog/ju se unosi prijava iz Registra učenika (videti gore);
2. Klasifikovanje slučaja u jednu od tri kategorije: uspeh, pohađanje, socijalizacija;
3. Unošenje detalja o konkretnom slučaju;

4. Unošenje prijave u Sistem za prijavljivanje.

Primer formulara za unošenje prijave kroz Sistem za prijavljivanje dat je u *Slici 8* ispod:

The image shows a web form titled "Formular za unošenje prijava" (Form for reporting absence). The form is divided into two main sections: an orange sidebar on the left and a yellow main area on the right. The sidebar contains the title and an "Uputstvo" (Instructions) section. The main area contains several input fields and a submit button.

Formular za unošenje prijava

Uputstvo
Putem ovog formulara se tokom cele školske godine prijavljuju svi slučajevi koji ukazuju na mogući rizik od osipanja iz škole. Na primer: kad neki učenik ima trajni loš uspeh, neredovno pohađa nastavu ili ima problema u socijalizaciji. Takve ozbiljne slučajeve treba prijaviti u trenutku kad se uoče. Popunite formular i onda kliknite na "Unesi prijavu".

Unesite današnji datum:
11/09/16 Format: dd/mm/gg

Odaberite učenika/cu za koga/koju hoćete da unesete prijavu:
20 - (4. razred) Popović, Petar

Odaberite vrstu problema koji želite prijaviti:
Pohađanje

Unesite kratak opis problema:
Učenik ima veliki broj neopravdanih izostanaka. Maksimum: 140 karaktera

Unesi prijavu

Slika 8: Primer elektronskog formulara koji se koristi u Sistemu za prijavljivanje

Otkrivanje situacija visokog rizika i odgovar na njih: automatski Izveštaj o riziku od osipanja Izveštaja o riziku od osipanja nadležna osoba može da stekne uvid u to koji su učenici trenutno u najvećem riziku od PNŠ. To je automatski generisani dokument u kom je dat spisak učenika raspoređenih prema broju zavedenih prijava (vidi Sistem za prijavljivanje gore). Tako će se učenici koji su u najvećem riziku od RNŠ naći na vrhu spiska, dok će se oni sa manjim brojem zavedenih prijava naći u donjem delu spiska. Pored toga, svaki Izveštaj o riziku od osipanja sadržaće i sažet profil svakog od učenika na spisku i pregled svih do tada zavedenih prijava vezanih za njega (datum, vrsta problema, detaljan opis). Na ovaj način nadležna osoba u svakom momentu može imati preciznu sliku trenutne situacije, što omogućava upravi škole da prepozna, prati i blagovremeno i delotvorno odgovori na upozorenja. Svaki automatski Izveštaj o riziku od osipanja može se sačuvati na računaru i, ukoliko je potrebno, štampati. Sledi *Slika 9* u kojoj je dat jedan mogući primer automatskog Izveštaja o riziku od osipanja.

RECI: Izveštaj o riziku od osipanja

Datum: 26/09/16

Učenici/ce su poređani prema broju unetih prijava. Na početku spiska nalaze se učenici koji su najviše izloženi riziku od napuštanja školovanja.

Petar Popović

4. razred, 2007. godište

Petar živi u udaljenom ili izolovanom naselju, -- Tokom prethodne školske godine Petar je imao/la problema sa uspehom, pohađanjem, -- Učenik je prethodne godine imao zdravstvenih problema.

Broj prijava: 5

02/09/16	Socijalizacija	Učenik je napao drugog učenika.
25/08/16	Socijalizacija	Učenik ne želi da se druži sa svojim vršnjacima.
28/08/16	Pohađanje	Učenik i dalje ima veliki broj neopravdanih izostanaka.
20/08/16	Uspeh	Učenik je imao niz loših ocena iz sledećih predmeta: A, B, C.
22/08/16	Pohađanje	Učenik nije dolazio u školu 10 dana za redom.

Slika 9 Primer automatskog Izveštaja o riziku od osipanja

Osim kao ključno sredstvo za prepoznavanje i odgovaranje na situacije u kojima je rizik od PNŠ izuzetno visok, Izveštaj o riziku od osipanja može da ima i praktičnu ulogu u kontekstu odnosa između škole i roditelja. Nastavno osoblje bi, na primer na roditeljskim sastancima, moglo da koristi detaljnu evidenciju koju Izveštaj sadrži kako bi podstaklo angažovanje roditelja. Na kraju,

zbirni podaci sadržani u Izveštaju o riziku od osipanja čine ga dragocenmi instrumentom u podizanju svesti lokalne zajednice o rizicima i mogućim posledicama PNŠ.

Praćenje funkcionisanja MRU

Pored Registra učenika, Sistema za prijavljivanje i automatski generisanog Izveštaja o riziku od osipanja, mehanizam sadrži i četvrtu komponentu: Dnevnik. Njegova svrha je da omogući nadležnoj osobi da prati funkcionisanje i delotvornost samog mehanizma tokom cele školske godine. On takođe podrazumeva elektronski formular (ne mnogo različit od formulara za unošenje prijave) u koji nadležna osoba može da unosi beleške i komentare o delovanju mehanizma, na primer da li on pravilno funkcioniše, kako može biti unapređen, da li i kako je škola reagovala na upozorenja, i tako dalje. Dakle, kroz Dnevnik će nadležna osoba moći i da vodi evidenciju o delovanju mehanizma i da predloži načine za unapređenje njegovog funkcionisanja kako bi se on učinio još intuitivnijim, efikasnijim i delotvornijim.

Slika 10 ispod predstavlja jedan mogući primer elektronskog formulara za unošenje beleški i komentara u Dnevnik.

Formular za vođenje dnevnika

Uputstvo
Osoba koja upravlja RECI mehanizmom ima zaduženje da vodi dnevnik o korišćenju i funkcionisanju istog.
Putem ovog formulara se redovno unose informacije o tome da li je bilo upozorenja iz izveštaja i kako je škola reagovala na njih.
Takođe, u dnevnik je moguće unositi komentare o tome da li mehanizam dobro funkcioniše i kako može da se unapredi.

Unesite današnji datum:
26/09/16 Format: dd/mm/gg

Unesite novi unos:
Uneli smo ukupno pet prijava ovog meseca. Kroz Izveštaj o riziku od osipanja smo videli da je jedan slučaj posebno urgentan, i škola je zvala Centar za socijalni rad. Čekamo njihov dolazak u školu.

Ime i prezime autora:
Tanja Mirković

Unesi u Dnevnik

Dnevnik može biti sačuvan u računaru i štampan kad god je to potrebno. Mogući primer Dnevnika dat je u Slici 11 ispod.

RECI: Dnevnik o korišćenju mehanizma

Datum: 26/09/16

26/09/16 Tanja Mirković

Uneli smo ukupno pet prijava ovog meseca. Kroz Izveštaj o riziku od osipanja smo videli da je jedan slučaj posebno urgentan, i škola je zvala Centar za socijalni rad. Čekamo njihov dolazak u školu.

Slika 11: Primer unosa u Dnevnik

Zahvaljujući svojoj fleksibilnosti, pored MRU, Dnevnik može da se koristi i za vođenje evidencije o drugim aktivnostima. Na primer, može se koristiti za vođenje evidencije o aktivnostima u okviru TUTORING programa (kao što je to i bio slučaj u tri mesta gde je mehanizam već bio implementiran u okviru RECI projekta, a što će biti objašnjeno u trećem poglavlju), ili bilo kog drugog projekta koji uključuje školu i učenike u njoj.